

Digitaalne lõhe Eestis ja selle ületamise võimalused

Mari Kalkun (Emor) ja Tarmo Kalvet (PRAXIS)¹

Lühikokkuvõte²

Üldiselt räägitakse Eestist kui edukast üleminekuühiskonnast ning veelgi veendunumalt kui kiiresti arenevast infoühiskonnast. Tõepoolest, vaadates erinevaid infoühiskonna arenguid peegeldavaid arvnäitajaid (telefoniliinide ja mobiiltelefoni kasutajate arv, internetipanganduse kasutamiskiirus jms) on põhjust rahul olla.

Samas keskenduvad mainitud populaarseimad arengu mõõtmiseks kasutatavad indikaatorid eelkõige tehnoloogiliste aspektidele ning ei kajasta seetõttu jätkusuutlikkuse võimalikkust. Arenenud riikides on aga aina enam tähelepanu hakatud pöörama sotsiaalsetele aspektidele ning eelkõige just digitaalse lõhe³ temaatikale, kuna vaid läbi digitaalse lõhe ületamise on võimalik kõikikaasava infoühiskonna areng.

Eesti kiirete arengute taustal ei ole digitaalse lõhe probleemile tänaseni erilist tähelepanu osutatud, ehkki probleemi olemasolu peegeldavad erinevad empiirilised

uuringud: viimasel viiel aastal aset leidnud Interneti kasutajate arvu kasvu kiire kasv on peatunud alates 2000. aastast (joonis 1). Seetõttu on põhjust arvata, et sarnaselt arvutikasutajate arvu kasvu suhtelisele peatumisele on stabiliseerumas ka Interneti kasutajate arv. See aga tähendab omakorda, et on tekkinud elanike grupid, kes ei kasuta Interneti teenuseid üldse.

Teisalt on selge, et infotehnoloogia kasutamine võimaldab tõsta produktiivsust, on aluseks majanduskasvule ning elukvaliteedi tõusule. Juba tänasel hetkel on Eestis olukord, kus Interneti kasutajad võivad rahaliselt (nt Internetipangandus) ja ajaliselt (nt *on-line* kuulutused). Enamgi veel, osade teenuste puhul on Interneti kasutamine tegelikult ainuvõimalik kanal info saamiseks (näiteks Riigikogu stenogrammid).

Seetõttu, kui eesmärgiks on infoühiskonna stabiilne areng, tuleb senisest oluliselt enam tegeleda digitaalse lõhe probleemidega Eestis.

vaata maailma

¹ Autorid tänavad Alar Ehandit ja Kristjan Rebast asjalike kommentaaride ja märkuste eest kogu projekti vältel. Samuti täname kõiki 15. juulil 2002 toimunud seminaril osalejaid. Uurimuse autorid on töö esinevate vigade või ebatäpsuste eest siiski ainuisikuliselt vastutavad.

² Töö põhineb AS Emor ja SA Poliitikauuringute Keskus PRAXIS raamatul „Digitaalne lõhe Eestis ja selle ületamise võimalused“ (toimetajad: Mari Kalkun ja Tarmo Kalvet), Tallinn 2002. Raamat on allalaaditav Internetist www.praxis.ee. Aruanne on valminud Avatud Eesti Fondi, Riigikantselei ja Vaata Maailma Sihtasutuse tellimisel, finantseerimisel ja otseses partnerluses. Uurimuse kaasfinantseerijaks on *International Bank for Reconstruction and Development (IBRD)* programm infoDev.

³ Digitaalne lõhe — indiviidide, majapidamiste, ettevõtete ja geograafiliste piirkondade sotsiaal-majanduslikud erinevused info- ja kommunikatsioonitehnoloogia kasutamise võimaluste ja Interneti kasutamise osas. Digitaalne lõhe peegeldab nii riigisiseseid kui riikidevahelisi erinevusi (Understanding the Digital Divide, OECD, 2001). Käesolev uurimus keskendus riigisisese lõhe analüüsile.

1. Uurimuse taust ja metoodika

1.1. Uurimuse taust

Eelpooltõudud arusaamadest lähtuvalt ning taotlusest keskenduda senisest enam infoühiskonna sotsiaalsele dimensioonile kuulutasid Avatud Eesti Fond, Riigikantselei ja Vaata Maaailma Sihtasutus 2001. a. aasta sügisel välja avaliku konkursi uurimise teostamiseks teemal „Infotehnoloogia sotsiaalsed aspektid Eestis“.

Avaliku konkursi võitis AS Emor ja SA Poliitikauuringute Keskus PRAXIS (edaspidi vastavalt Emor ja PRAXIS) ühispakkumine. Projekti elluviimise hilisemas faasis liitus uurimuse kaasfinantseerijana *International Bank for Reconstruction and Development (IBRD) for the Information for Development Program (infoDev)* läbi Poliitikauuringute Keskusele PRAXIS eraldatud grandide ICT Infrastructure and E-Readiness Assessment.

Tellijate poolt nähtuna pidi uuring leidma vastuse järgnevatele küsimustele:

- Missugused on laiemad ühiskondlikud ja sotsiaalsed tegurid, mis takistavad uute kommunikatsiooniviiside kasutajate kaasamist infoühiskonda?

- Kas on võimalik välja tuua elanikerühmad, kelle seas on arvuti ja Interneti kasutamine tunduvalt madalam?
- Kui jah, siis missugused on Interneti vähe- ja mittekasutajate vajadused, hoiakud, eelarvamused ja ootused uute kommunikatsioonitehnoloogiate ja — teenuste suhtes?
- Missugused on olulised ja mõjuvad argumentid ning kanalid mittekasutajate kaasamiseks infoühiskonna arengusse?

Uurimuse viisid

koostöös läbi

Emor ja PRAXIS.

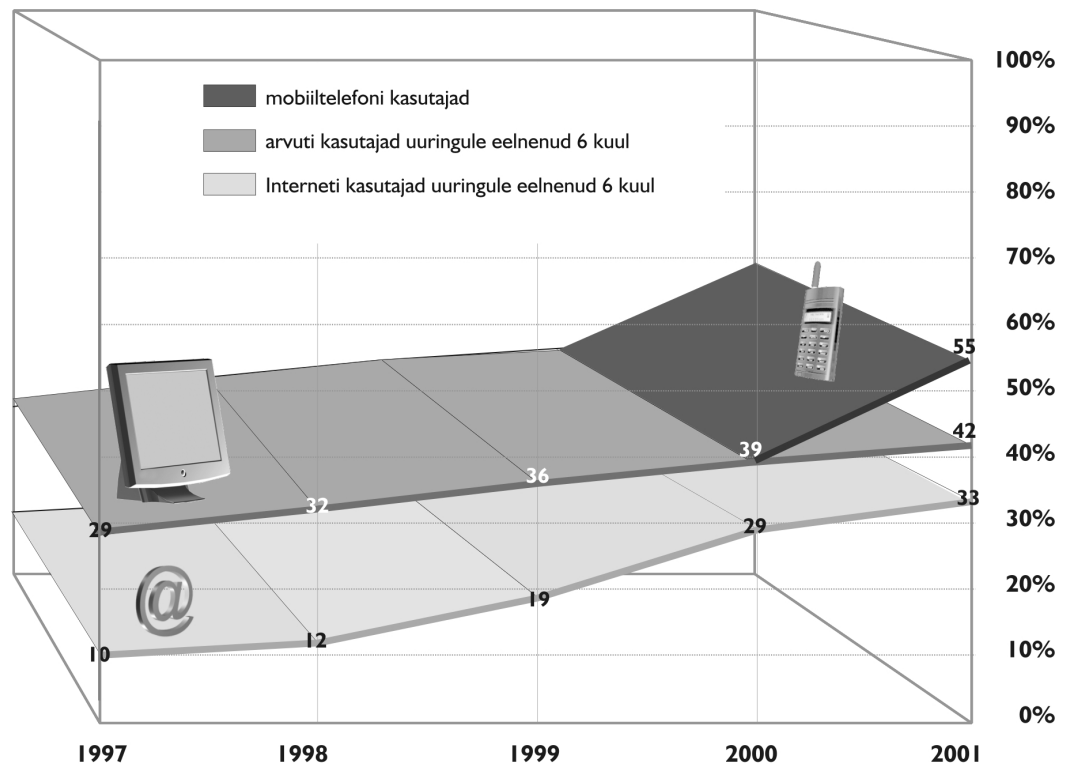
1.2. Uurimuse metoodika

Uurimistöö viidi läbi Emori ja PRAXIS-e koostöös 2002. a. jaanuarist juulini ja see koosnes mitmest etapist.

Esiteks määrati e-seire uuringu alusel kindlaks segmendid, kelle internetikasutus edasise uurimise alla võeti, ja nende gruppide arengudünaamika viimaste aastate jooksul⁴. E-seire tulemuste põhjal määratleti arvutit ja Interneti mittekasutavad (*non-users*) ja vähekasutavad (*light users*) elanikkonnarühmad Eestis ja jaotati need mitmesse segmenti.

Määratletud segmente uuriti järgnevalt kvalitatiivselt fookusgrupp-intervjuude käigus, mille eesmärgiks oli saada põhjalik

Joonis 1. Arvutit, Interneti ja mobiiltelefoni kasutanute hulk (% 15–74-aastastest elanikest)⁵

Allikas: e-seire 2002, Emor.

⁴ Emor viib alates jaanuarist 2000 omnibuss-küsitluse raames läbi e-seire uuringut, mis on baasuuring 15–74-aastaste Eesti elanike arvuti ja Interneti kasutamise kohta. Käesoleva uuringu aluseks on 2001. aastal kogutud (ca 6 000 vastajat) andmed.

⁵ Augusti 2002 seisuga oli Interneti kasutus tõusnud 39%-ni 15–74-aastaste elanike hulgas (e-seire, juuni-august 2002, Emor).

ülevaade vastajate seas esinevatest suhtumistest ja hoiakutest infotehnoloogia ja internetikasutuse suhtes.

Kolmandaks koostati fookusgrupp-intervjuude ja Emori poolt läbi viidud Eesti elanike väärtushinnangute uuringu RISC⁶ alusel **väärtushinnangute uuringu aruanne**. Selle käigus analüüsiti Interneti mittekasutajate seas väärtushinnangute poolest erinevate segmentide olemasolu, eripärasid, barjääre ja motivaatoreid.

PRAXIS-e töögrupp viis omalt poolt 15. juunist kuni 2. juulini läbi **intervjuud ekspertidega**. Ekspertidelt paluti hinnangut senistele Eesti infotehnoloogia-alastele arengutele, digitaalse lõhe probleemi olulisusele ühiskonnas ja selle tekkepõhjustele ning võimalikke lahendusi riskigruppide kaasamiseks.

Lisaks viidi PRAXIS-e ja Emori koostöös 15. juulil läbi **foorum**, kuhu kaasati infotehnoloogia-, majandus- ja ühiskonnateaduste eksperte.

Uurimuse tulemused on täismahus avaldatud **raamatus „Digitaalne lõhe Eestis ja selle ületamise võimalused“** (toimetajad: Mari Kalkun ja Tarmo Kalvet), Tallinn 2002⁷.

2. Interneti mittekasutajate seas eristuvad „sinikraed“ ja „elupäevade veetjad“

Toetudes Emori poolt läbi viidud väärtushinnangute uuringu aruandele, näeme, et Interneti mittekasutajaid on Eesti 15–74-aastastest elanikest 2002. aasta veebruarikuu seisuga 58% ehk hinnanguliselt 607 000 inimest.

Mittekasutajate hulgas on võimalik eristada kahte suuremat gruppi – „elupäevade veetjad“ ja „sinikraed“⁸:

- „**Elupäevade veetjad**“ (28% Interneti mittekasutajatest):
 - ca 60% selle rühma esindajatest on vanemad kui 50 aastat;
 - suhteliselt väike huvi väljaspool nende isiklikku elu toimuva suhtes;
 - suhe Interneti või arvutiga on väga nõrk ning nad ei leia Internetil olevat

häid omadusi ega tunne vajadust Interneti kasutada;

- eelistavad olla traditsioonilise meedia kasutajad (isegi kui Internet osutuks odavamaks ja mugavamaks), kuna huvipuuduse kõrval on takistuseks keeleprobleem arvuti kasutajaliides-tega hakkamasaamiseks, suhteliselt väiksem võimekus õppida ja õpitut meelde jätta ning soovimatus oma harjumuspärasest elu muuta.
- „**Sinikraed**“ (27% Interneti mittekasutajatest):
 - on peamiselt liht- ja oskustöölised ning seetõttu arvutit töö juures ei kasuta;
 - umbes pooled gruppi kuuluvatest inimestest ei leia Internetil olevat häid omadusi ning Interneti vähese atraktiivsuse tõttu nad oma rutiinset elu hea meelega ei muuda;
 - atraktiivseks teeks Interneti nende jaoks isiklik rahaline võit;
 - eksisteerivad sotsiaalsed ja psühholoogilised (kartus uue tehnoloogia ees, „eluaegse õppimise“ vajaduse mittetunnetamine, hirm paista teiste hulgas saamatuna), oskuslikud (arvutikasutuse ning võõrkeelteoskuse puudumine) ning majanduslikud (sissetulek pere liikme kohta suhteliselt madal) barjäärid.

Hinnanguliselt on Eestis 176 000 pensionäri, kes kuuluvad rühma „elupäevade veetjad“. „Sinikraede“ hulka kuuluvaid töölisi (lihttööline, oskustööline) on 151 000 ning keskastme spetsialiste ja klienditeenidajaid 42 000.

Mainitud rühmad ei ole siiani oma elu ja Interneti vahel seost näinud, seetõttu on nende puhul olulisim motivatsiooni tekitamine, kusjuures need rühmad vajavad senisest teistsugust lähenemisviisi.

Samas, teiste suuremate mittekasutajate gruppide — „katsetajad“ ja „ülejäanud mittekasutajate grupid“⁹ — liikmetel on motivatsioon Interneti kasutada juba olemas.

Üsna kindlalt võib väita, et IT-d mittekasutavaid elanikkonna segmente kirjeldavad sotsiaaldemograafilised näitajad ühtivad igati teiste riikide näitajatega.

Raamat on allalaaditav Internetist: www.praxis.ee.

Interneti mittekasutajad on 607 000 (58% elanikkonnast).

Riskigrupid ei leia seost Interneti ja igapäeva elu vahel.

⁶ Eestimaalaste väärtushinnangute uuringut on Emor rahvusvaheliselt tunnustatud metoodika RISC — *Research Institute on Social Change* — alusel läbi viinud alates 1992. aastast. Seekordne uuring viidi läbi 2002. aasta veebruarikuu ning selle käigus küsitleti 1 000 eestimaalast.

⁷ Raamat on allalaaditav Internetist aadressil: www.praxis.ee.

⁸ Toodud nimetused on tinglikud üldnimetajad. Nimetused on tuletatud väärtushinnangute uuringu põhjal, võttes arvesse rühmadesse kuuluvate inimeste mõttemaailma ning sotsiaaldemograafilist tausta.

⁹ Grupp on nimetatud „katsetajateks“, kuna sellesse kuuluvaid inimesi iseloomustab soov kõike uut proovida. „Ülejäanud mittekasutajate grupid“ on inimeste mõttelaadilt heterogeensem rühm, kandes seetõttu mõttelaadi mitteiseloomustavat koondnimetust.

65% mittekasutajatest puudub igasugune motivatsioon Internetti kasutada.

Mittekasutajatest iga teine leiab arvutil ja Internetil ühe või mitu head omadust, samal ajal kui pooled ei oska Interneti puhul ühtegi head omadust välja tuua (joonis 2). Isiklikust internetikasutusest rääkides ei leia 2/3 mittekasutajatest (65%) ühtegi valdkonda, milles Internet neile isiklikult kasulik oleks.

Läbiviidud uuringute põhjal saab väita, et 1/3 Interneti mittekasutajatest jõuavad Internetini juba käivitatud projektide toel. Ühelt poolt seetõttu, et neil on olemas motivatsioon, teiselt poolt seetõttu, et neil on avatum suhtumine uue omandamise ning võime kasutusbarjääride tekkides neist üle saada.

Samas, 2/3 Interneti mittekasutajatest (393 000 elanikku) ei seosta hetkel Interneti kasutusvõimalusi oma isikliku eluga. Taoline suhtumine on aga nii majandusharude kui töjõuturu arengule ääretult pärsiv ning digitaalse lõhe ületamine on üldise hüve huvides.

3. Interneti mittekasutajate peamised barjäärid

Järgnevalt on ära toodud erinevat tüüpi barjäärid, mis takistavad Interneti tänastel mittekasutajatel Interneti juurde jõudmist.

3.1. Barjäär I: Motivatsioon

Motivatsioonibarjääril on Interneti kasutuselevõtul mitmeid erineva iseloomuga

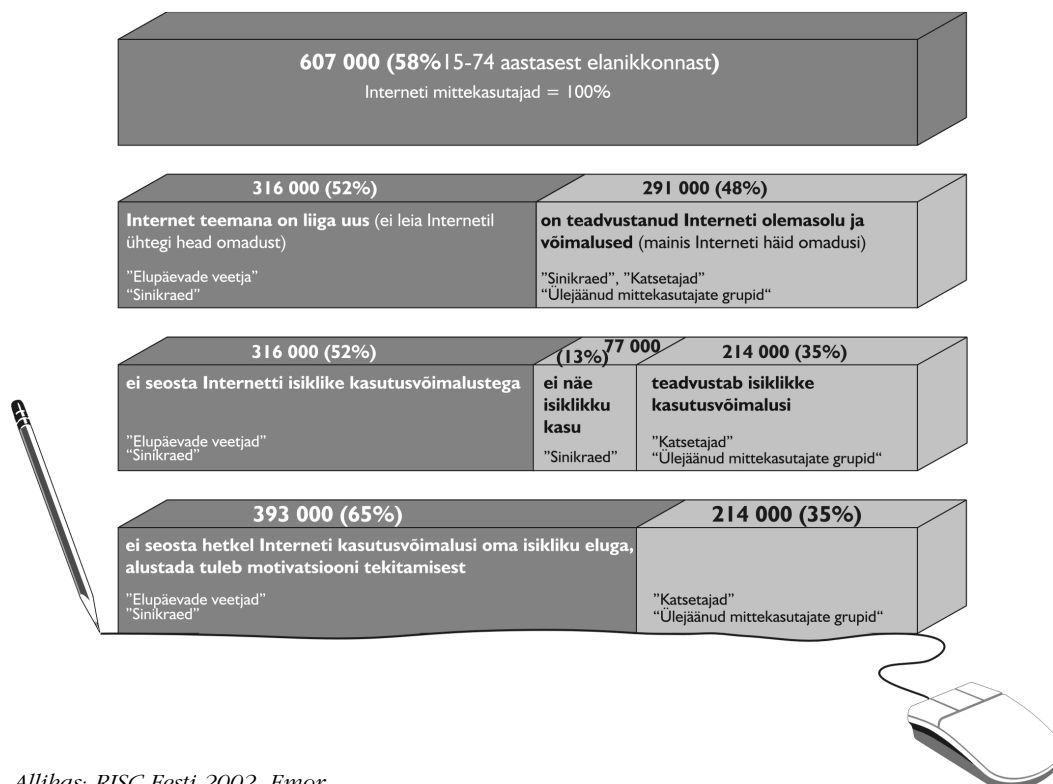
põhjusi. Üheks fundamentaalsemaks neist tuleb kindlasti lugeda Interneti kui majandusnähtuse arengut. Nimelt on vaatamata ülikõrgetele ootustele nn internetimajandus edukaks osutunud ainult mõningates majandusharudes (eelkõige pangandus ja infoga seotud majandusharud). Enamasti on need harud keskendunud just ühiskonna uuendusmeelsemate gruppide jaoks teenuste väljaarendamisele ning otseselt teistele gruppidele suunatud teenuste väljaarendamisest võib tõsisemalt rääkima hakata alles viimastel aastatel. Kõrvutades tegelikkust esialgse ülioptimistliku suhtumisega võib selgelt märgata, et inimesed on Interneti kasutusvõimaluste ja nende kasulikkuse suhtes muutunud palju ratsionaalsemaks ja seostavad asja pigem isikliku vajaduse kui lihtsalt moega kaasakäimisega.

3.1.1. „Arvuti ei ole minu jaoks“

Olulisimaks barjääriks Eesti ühiskonnas on asjaolu, et Interneti poolt pakutavat ei seostata isiklike vajadustega. Arvatakse, et „arvuti ei ole minu jaoks“.

Sellise arvamuse üks kujundajaid võib olla Eestile iseloomulik Internetile juurdepääsu struktuur – Eesti inimeste suhteliselt madala elatustaseme tõttu ei ole kodudes kuigi palju arvuteid, tänu Tiigrihüppe programmile on Interneti kasu-

Joonis 2. Interneti mittekasutajatest 2/3 puhul on olulisim motivatsiooni puudumine

Allikas: RISC Eesti 2002, Emor.

tajateks keskmisest tunduvalt sagedamini koolilapsed. Samuti mindi läänelike töövõtete ülevõtmisel erinevates asutustes kiiresti üle arvutite kasutamisele. Nende tendentside tulemusena on välja kujunenud nägemus, et arvutit on vaja kas lastel kooliasjade tegemiseks või täiskasvanutel töö juures.

Interneti võimalusi teatakse samas üldisel tasemel suhteliselt hästi (kõige sagedamini mainitakse suuremat infomahtu). Sageli ei ole Interneti tänased mittekasutajad isegi mõelnud, miks nad Internetti ei kasuta (joonis 3).

3.1.2. e-teenuste mitteusaldamine

See barjäär väljendub arusaamas, et inimesed ei näe võitu ajas, seda eriti riigiteenuste puhul. Nimelt on inimestel veendumus, et ühe korraga ja distantsilt ei saa asju aetud. Avaliku sektori teenuseid nähakse väga isiksustatult (protsessi ei eristata teenust pakkuvast isikust; otsustajana nähakse ühte konkreetset ametnikku; usutakse, et iga ametnik tahab erinevaid pabereid). Usutakse, et ametnikuga on vaja isiklikult kohtuda (sageli mitu korda), et jõuda vajaliku tulemuseni.

Samuti lisandub asjaolu, et olemasolevad vahendid (telefon ja mobiiltelefon, massimeedia) suudavad rahuldada kõiki põhivajadusi, mille osas Internet saab aidata – suhtlemine, info otsimine, asjaajamine.

Asjaajamisel nähakse ainsa erandina internetipartnerina vaid internetipanka.

Huvitava asjaoluna turvalisuse probleemi mittekasutajad ei näe. Kõigist Interneti mittekasutajatest mainis Interneti mittekasutamise põhjusena vähest turvalisust 1%.

Seega on alust eeldada, et kui teenused on ka e-teenuse mõttes alternatiivsel kujul olemas ning e-toote/teenuse kasutamine ei osutu revolutsiooniliselt atraktiivseks (e-kasutamist võimaldava tehnoloogia hind on kõrge, kuid e-tootel/teenusel olev lisandväärtus on madal), siis ei osutu ka sihtgruppide jaoks korralikult välja arendatud sisuteenused piisavaks motivatsiooniks Interneti kasutajaks hakkamisel.

3.1.3. Vajaliku infosisu vähesus

Uuringust järeldus, et ühe või teise üksiku teenuse Internetti viimine ei too üldiselt Interneti mittekasutajaid veel kasutajate hulka.

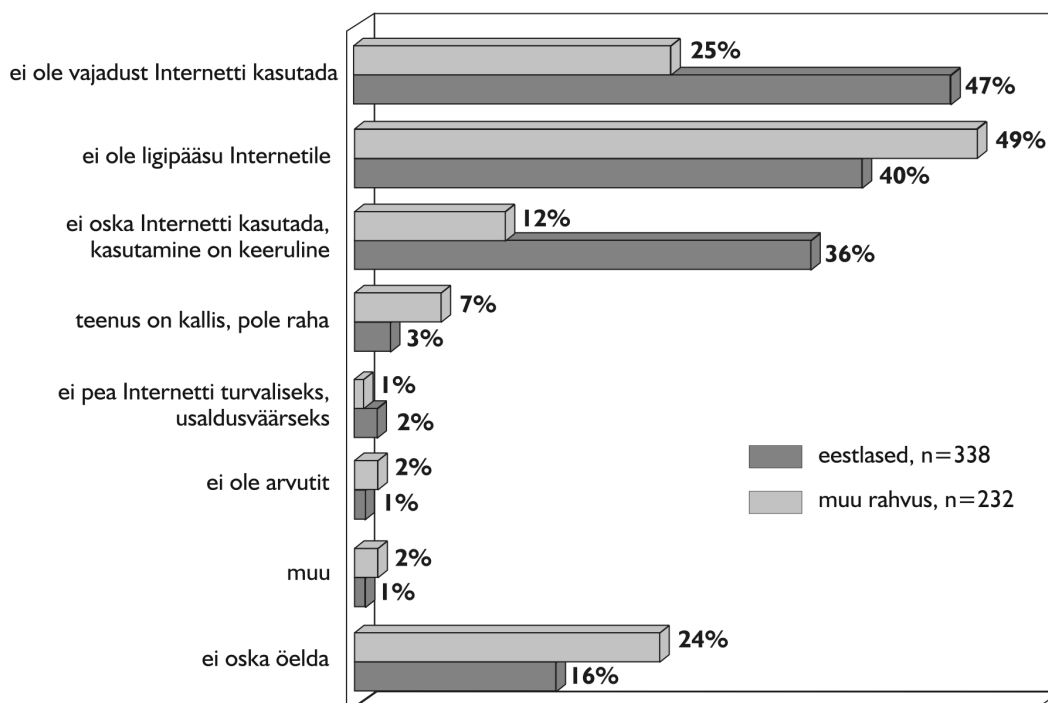
Valdkonnaks, mis võib Internetti jõudes kasutajaid juurde tuua, osutub tervishoid. Ühelt poolt puutuvad inimesed erinevate tervishoiuteenustega kõige sagedamini kokku (arsti juurde aja kinnipanemisest apteegini), teiselt poolt peavad inimesed teenuse kättesaamiseks läbima mitmeid tülikaid protseduure.

Eesti ühiskonnas eristub eraldiseisva barjäärina samuti Eesti ühiskonda kajastavate venekeelsete internetilehekülgede ning internetiteenuste vähesus.

Mittekasutajad avaliku sektori e-teenuseid ei usalda.

Tervishoiuteenus on e-teenusena huvipakkuvaim.

Joonis 3. Interneti mittekasutamise põhjused (% mittekasutajatest, n=570)

Allikas: RISC Eesti 2002, Emor.

Emori uuringust nähtub, et Interneti headest omadustest domineerib eelkõige infoga seonduv – keskmiselt 40% Interneti mittekasutajatest leiab, et Internet on hea, kuna võimaldab juurdepääsu suuremale hulga informatsioonile, sest on võimalik leida „soovitav info mugavalt kodunt lahku-mata“ (23%) ning „uurida ja avastada kõike, mis huvi pakub“ (19%). Samas, mittekasuta-jatel on juba olemas juurdunud info saamise kanalid — infot annavad televiisor, raadio, ajalehed, teised inimesed ja telefon (asjaa-jamise puhul) ning Interneti spontaanselt ei mainita.

3.2. Barjäär II: Oskused

Kõigist Interneti mittekasutajatest mainis mittekasutamise põhjusena vähest kasutus-oskust või kasutamise keerulisust 26%. Samas tuleb silmas pidada, et lihtsam on väita, et Interneti ei ole vaja kasutada või et Internetile puudub juurdepääs, kui tunnista-da oma väheseid oskusi. Vähene puudulike oskuste mainimine mittekasutamise põhjusena (joonis 3) võib näidata ka Eesti inimeste mõtteloogikat Interneti puhul – kõigepealt peab olema arvuti koos inter-netiühendusega, siis peab mul tekkima vajadus ning kui tunnen, et on vaja, hakkan õppima.

Uuringute põhjal järeldame, et tänaseni pakutavad õppimisvõimalused ning õpetamise meetodid ei ole „sinikraedele“ ja „elupäevade veetjatele“ olnud vastuvõetavad. Oskusi puudutava barjääri ületamine on väga oluline eriti „sinikraede“ puhul. Nimelt, on „sinikraedel“ väga sageli kodus lapsed, kui koju muretsetakse arvuti, võib osutada, et kasutajaks saavad ainult lapsed ning „sinikrae“ ei hakka iseseisvalt Interneti kasutama.

3.2.1. Raske kasutusloogika

Interneti kasutamise teeb nii mittekasutaja kui vähekasutaja jaoks keeruliseks arvuti ja internetiteenuste raske kasutusloogika, sh keeleküsimus, mäluküsimus ja vähese prak-tika võimalus, mis omakorda toob endaga kaasa hirmu rikkuda kallis tehnika või teha midagi ennast kahjustavat (nt kanda raha valesse kohta).

Konkreetsemalt mainiti järgmisi probleeme:

- Keeleküsimus (eestlastele inglise keel, mitte-eestlastele eelkõige eesti keel sisuteenuste puhul, aga ka inglise keel). Mobiiltelefonil on eelis, see on eesti keeles.
- Mäluküsimus (eriti pensionäridel, aga ka sinikraedel), millega seostub vähene praktikavõimalus (pidevalt peab saama õpitut kinnistada ja juurde õppida, kui

arvutit ei ole, seda teha ei saa. Isegi juhul, kui kodus on arvuti, on vaja nõ mentorit, kes juhendaks, mis ja kuidas nüüd teha). Mobiiltelefonil nähakse siin eelist – on pidevalt kaasas, saab ise „näppida“.

- Hirm rikkuda kallis (võõras) masin (mobiiltelefoni eelis: on odavam). Mobiiltelefon on väiksem ning tekitab juba seetõttu vähem hirmu.
- Hirm teha midagi ennast kahjustavat (kanda raha valesse kohta).

3.2.2. Sotsiaalsed hirmud

Nii „sinikraedel“ kui „elupäevade veetjatel“ on tugevad sotsiaalsed hirmud grupis õppimise või avalikus kohas Interneti kasu-tamise ees: kardetakse grupist maha jääda ja ei taheta näida saamatuna (olla kõige rumalam; takistada oma mahajäämusega grupi/teiste tegevust).

3.2.3. Eluaegse õppimise printsiibi mittehindamine

Oskuslikele ja psühholoogilistele bar-jääridele lisanduvad Interneti kasutusoskuse omandamist vähem toetav ellusuhtumine ja väärtushinnangud. See tähendab eluaegse õppe põhimõtte mittehindamist, hinnatakse elu olemasolevates raamidest, eksisteerib keskmisest tugevam hierarhia ja korra vajadus, on keskmisest vähem pealehakkamist ja loovust. Kokkuvõtvalt tähendab see seda, et kui ette tuleb takistus, ollakse pigem valmis loobuma kui otsima uusi võimalusi ja uuesti proovima.

3.3. Barjäär III: Juurdepääs

Eesti on oma infopoliitikas tulenevalt valit-suse käes olevate majanduslike ressursside piiratusest ja valitsevast liberaalse turuma-janduse toetamise ideoloogiast siiaamaani pööranud vähe tähelepanu riigi käes ole-vatele majanduslikele ja poliitilistele hoobadele internetikasutuse suuren-damiseks selle barjääri alandamise kaudu. Põhiliseks inimeste Interneti juurde toomise strateegiaks on olnud avalike internetipunk-tide (AIP) võrgustiku väljaarendamine era- ja avaliku võimu koostöös. Nii on tänaseks loodud kogu maad kattev avalike inter-netipunktide võrk omavalitsustes ja eelkõige rahvaraamatukogudes.

Samas, Interneti kasutatakse Eestis jätkuvalt kõige enam töö juures (53% Eesti internetikasutajatest vanuses 15–74), järgnevalt kodus (40%), koolis (29%), tutta-vate töö juures või nende kodus (23%) ning alles seejärel avalikus internetipunktis (15%) (E-seire, märts-mai 2002, Emor).

Siiski tahaksid tänased Interneti mittekasutajad Interneti kasutada kodus. Lisaks ei

Mittekasutajad ei hinda eluaegse õppimise printsiipi.

Juurdepääsubarjääri alandamiseks ei piisa Avalike Internetipunktide (AIP) loomisest.

ole suurema osa mittekasutajate puhul ette näha, et lähiaastatel muutuks internetikasutus töö juures neile vajalikuks (pensionärid ei tee enam tööd, sinikraede tööülesanded ei näe ette arvutioskust). Seega, juurdepääsu küsimusi tuleb lahendada nendest seisukohtades lähtuvalt.

3.3.1. Avalikud Internetipunktid

Avalike kasutuskohtade kasutamiseiga seotud barjääridest tulid välja kaks:

- „AIP on noorematele ja oskajamatele“ (ei taheta näidata oma saamatust);
- AIP-sse minek nõuab olulisi pingutusi (aja kinnipanek, tööinimestele ebasobivad lahtiolekuajad).

Kõige olulisem, kuid varjatud põhjus tundub aga olevat soovimatus ja harjumatus astuda kõrvale oma harjumuspärasest elust (kodu-töö-pood-kodu „sinikraedel“; kodu-postkontor-pood-kodu „elupäevade veetjatel“). Seega, kuna nii „sinikraed“ kui „elupäevade veetjad“ ei soovi muuta oma igapäevaelu, võib oletada, et olemasolevate AIP-de kaudu neist suuremat osa Interneti kasutamise juurde ei too.

4. Poliitikasoovitused

Barjääridest tulenevalt on PRAXIS välja pakkunud soovitused info- ja kommunikatsioonitehnoloogia populariseerimist puudutava tegevusstrateegia kujundamiseks eesmärgiga suurendada arvuti- ja internetikasutust Eesti elanike hulgas. Soovituste väljatöötamisel tugineti Emori poolt läbi viidud sotsioloogilistele uurimustele Eestis, PRAXIS-e poolt teostatud intervjuudele vastava valdkonnaga tegelevate isikute hulgas ja ekspertfoorumil arutatu analüüsile ning teiste riikide kogemusele¹⁰.

Kuigi mitmed väljapakutud soovitused¹¹ on suunatud eelkõige Vabariigi Valitsusele, on nende teostamine võimalik ainult koostöös erasektoriga. Tulenevalt nende soovituste aluseks olnud analüüsist võib erasektor neid kasutada ka argumentatsioonina, nõudes avalikult sektorilt vastavate meetmete väljatöötamist ja nende elluviimise rahastamist kohasel määral avalike eelarvete vahenditest.

Põhilisteks vaatlusalusteks rühmadeks olid „elupäevade veetjad“ ja „sinikraed“, kuna gruppidesse „katsetajad“ ja „ülejäanud mittekasutajate grupid“ kuuluvad inimesed

leiavad tee Interneti kasutamisele juba käivitatud meetmete toel.

4.1. Soovitused „Sinikraede“ osas

Läbiviidud uurimusest ilmneb, et nii tulemuslikkuse mõttes kui laiemajandusarengu tagamise seisukohalt on ratsionaalne keskenduda „sinikraede“ grupile, kelle jaoks on hetkel olulisim motivatsiooniprobleem („arvuti ei ole minu jaoks“, „on vajalik lastele või neile, kellel töö juures on vaja“).

Eelnevaga haakub ka asjaolu, et Interneti mittekasutavad inimesed näevad selle põhi-funktsioonina eelkõige informatsiooni otsimist. Samas on mittekasutajate gruppidel juba tugevalt kinnistunud infootsimise kanalid (televiisor, raadio, ajalehed). Nagu öeldud, nähakse asjaajamisel ainukese internetipartnerina internetipanka ning avaliku sektori teenuste puhul on teenused eelkõige seostatud konkreetse teenust osutava isikuga. Seega on ratsionaalse Internetikasutuse tagamiseks vaja mittekasutajate, eelkõige „sinikraede“ hulgas, tekitada arusaam, et Interneti näol on tegemist just neile vajaliku asjaajamise kanaliga. See aga eeldab omakorda avaliku sektori töökorralduse sisemist reorganiseerimist, vältimaks kasutajate pettumust ning senise arusaama, et „ühe korraga ja distantsilt ei saa asju aetud“ edasist kinnistumist.

Arvestades mitte-eestikeelse elanikkonna osakaalu grupis, tõuseb silmnähtavat kasu olemasolevate avaliku ja erasektori infosisu ja teenuste tõlkimisest vene keelde, millega peab kaasnema vastavasisuline reklaamikampaania.

Oskusi puudutava barjääri ületamine on „sinikraede“ puhul samuti väga oluline, kuna isegi koduarvuti olemasolul võivad kasutajateks osutada ainult lapsed. Koolituse parimaks kohaks on töökoht ning kuivõrd üheks mittekasutajate grupiks on näiteks töötud, osutub tulemuslikuks riigipoolne otsene surve koolituse osas (pakkuda näiteks töötukoolituse ühe osana laiemalt internetikoolitust).

Kuna „sinikraesid“ AIP-d selle tänases vormis ei rahulda, osutuks tulemuslikuks spetsialiseeritud AIP-de (SAIP) loomine kohtadesse, kus „sinikraedel“ on neile lihtne ligipääs ja neid ümbritseksid omasugused. Venekeelse elanikkonna kaasamiseks on tulemuslik vastava teavituskampaania

**„Sinikraed“
on olulisim
tähelepanu
nõudev grupp.**

**Internet
on vaja muuta
asjaajamise
kanaliks.**

¹⁰ Paljusid väljapakutud soovitusi on Eestis varemgi arutatud (olulisimad on Vaata Maailma SA poolt organiseeritud ajurünnakud Pärnus aastal 2001 ja Haapsalus aastal 2002), autorid on ka vastavaid materjale kasutanud.

¹¹ Ehkki siinkohal välja pakutud soovitused johtuvad Emori sotsioloogilistest uuringutest, kajastavad nad siiski vaid autorite seisukohti.

**„Elupäevade
veetjatel“ on vaja
tekitada arusaam
„Internet
on kõigile“.**

korraldamine (ka olemasolevatest AIP-dest), kuna mitte-eestlastest pooled (49%) töid Interneti mittekasutamise põhjuseks ligipääsu puudumise (joonis 3).

„Sinikraede“ grupis suurendaks internetikasutust ka kampaania (nii motivatsiooni tõstmise kui hinnamehhanismi kaudu) koduarvutite arvu ja olemasolevate koduarvutite Internetiga ühendamiseks. 2001. aasta neljandas kvartalis kavatsesid 156 000 Eesti 15–74-aastast elanikku, kes ei oma hetkel kodus arvutit, selle lähiaasta jooksul muretseda. Samuti ei ole 40% koduarvutite omanikest ühendanud oma arvutit Interneti.

4.2. Soovitused „Elupäevade veetjate“ osas

„Elupäevade veetjate“ grupi Internetile lähendamisel tuleb alustada laiema arusaama „Internet on kõigile“ tekitamisest, kuid võrd „elupäevade veetjatele“ on olulisimaks barjääriks motivatsioonibarjäär. Nimelt arvatakse, et „arvuti ei ole minu jaoks“. Selle barjääri ületamisel on tulemuslik kasutada „elupäevade veetjate“ seas enimkasutatavaid meediavahendeid – neile suunitletud teleseriaalide jms.

Alles laiemapõhjalise ühiskondliku barjääri ületamisel muutuvad konkreetsemad teenused mittekasutajatele atraktiivseks. Kõige suurem potentsiaal kasutajate poole pealt vaadatuna tervishoiuteenusel (arsti vastuvõtt ja nõuanne) apteegist

rohtude saamiseni) ning järelkult võib selle kompleksse teenuse Interneti jõudmine sihtgrupi hulgas Interneti uusi kasutajaid juurde tuua. Ajapikku võib populaarseks kujuneda ka erinevate sektorite koostöös loodav spetsiaalne „elupäevade veetjatele“ suunatud portaal.

Vastavasisulise teavituskampaania kõrval tuleb sellelegi grupile luua SAIP-isid nende kogunemiskohtades (ühiskondlikes organisatsioonides) ning võimaluse korral näiteks ka sidekontorites (mis sidetöötaja poolt konkreetsete teenuste tutvustamisel ning hands-on koolituse korral võib osutada üsna tulemuslikuks).

Sarnaselt paljude välisriikidega on Eestis viimasel ajal hakatud infotehnoloogia-alasele koolitusele suurt tähelepanu pöörama. Nii on Vaata Maailma SA läbi viimas lühiajalist tasuta internetikoolitust 100 000-le Interneti mittekasutajale. Taolisel ettevõtmisel on kindlasti suur tähtsus huvipuuduse ületamisel (st atraktiivsete teenuste tutvustamisel, rõhutades otsest kasu teenuse kasutamisest). Samas võib vanema elanikkonna puhul tekkida probleem, et lühiajaline koolitus ei osutu keeleprobleemi tõttu piisavaks. Nimelt on „elupäevade veetjatel“ suhteliselt viletsam mälu. Seonduvalt võib olla takistuseks soovimatus näidata, et millegagi ei saada hakkama. Seetõttu on kindlasti vaja hinnata koolitusprogrammide tulemuslikkust (veendumaks, et inimestest tõesti ka internetikasutajad saavad) ning vajadusel koolitusprogrammi täiustada.

Poliitikauuringute Keskuse PRAXIS poliitikaanalüüside sarjas on ilmunud:

- 1/2002 Tööjõukulude mõju tööjõu nõudlusele Eesti tööstusettevõtetes.**
- 2/2002 Schengeni leppega liitumise mõju Eestile.**
- 3/2002 Eesti arengu jätkusuutlikkus.**

Poliitikaanalüüs on Poliitikauuringute Keskuse PRAXIS väljaannete sari, mille eesmärgiks on analüüsida Eesti sotsiaalse ja majandussektori poliitika, juhtida tähelepanu alternatiivsetele valikutele ning innustada avalikku arutelu. Väljaannetes avaldatud seisukohad kajastavad autori või autorite isiklike vaateid. Väljaannete autoriõigus kuulub Poliitikauuringute Keskusele PRAXIS. Väljaannetes sisalduva teabe kasutamisel palume korrektselt allikale viidata.

ISSN 1406-7471

Poliitikauuringute Keskus PRAXIS on sõltumatu, mittetulunduslik mõttekeskus (*think tank*), mille eesmärgiks on toetada analüüsile, uuringutele ning osalusdemokraatia põhimõtetele rajatud poliitika kujundamise protsessi.

Poliitikauuringute Keskuse PRAXIS aadress:

Estonia pst. 3/5, 10143 Tallinn, Eesti, tel. (372) 6 409 072, faks (372) 6 409 071, www.praxis.ee

Väljaannete tellimine: praxis@praxis.ee